

УДК 615.322:582](091)(477.8)

Х.І. Макух, А.Л. Федущак, Я.Р. Мельник, А.В. Лескова

**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФІТОФАРМАЦІЇ ГАЛИЧИНИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ***Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
Кафедра клінічної фармації, фармакотерапії та медичної стандартизації
м. Львів, Україна*

e-mail: hrystyna25@mail.ru

Резюме: Окреслено основні проблеми розвитку фітофармації Галичини I-ї половині ХХ ст. Проведено збір та аналіз інформації про лікарські рослини, які застосовувалися з лікувальною метою, на підставі аналізу доказових історичних джерел. Загалом, за результатами проведених досліджень, враховуючи фармакопейні, заготівельні дикоростучі та культивовані лікарські рослини, у фармацевтичній практиці Галичини в 20-х роках минулого століття могли застосовуватись щонайменше 170 ботанічних видів рослин місцевого походження. Асортимент застосовуваних у фармації лікарських рослин переважно був ширшим, ніж фармакопейні переліки відповідних періодів за рахунок не внесених у фармакопеї лікарських рослин із попередніх фармакопейних видань.

Ключові слова: лікарські рослини, фармакопея, історія фітофармації, лікові форми.

Вступ. Дослідження останніх десятиліть з історії лікознавства України засвідчують підвищений інтерес до розвитку вітчизняної фармації, у той же час, і мізерну кількість достовірної інформації у цьому напрямку⁷. На сьогодні, існує низка монографій та наукових «розвідок» з історії медицини та фармації України, які базуються на обмеженому фактологічному матеріалі і, зазвичай, на авторських інтерпретаціях нерідко тенденційної історіографії радянського періоду. Майже не висвітленими залишаються історичні аспекти становлення і розвитку вітчизняної фітофармації та наукової фітотерапії. Ліки рослинного походження, технологія їх виробництва та застосування мають прадавню, проте недостатньо розкриту історію. Якщо вивченню лікарських рослин (ЛР) України присвячено чимало досліджень та публікацій, то більшість сторінок з історії вітчизняної фітофармації залишаються не заповненими об'єктивною доказовою інформацією. Це стосується аналітичних досліджень інформаційних джерел, зокрема, сучасників досліджуваних періодів нормативного та довідкового характеру. Саме в таких інформаційних потоках, на нашу думку, містяться достовірні історичні дані без авторських нашарувань та інтерпретацій.

Мета дослідження – систематизація історичних доказових даних із розвитку фітофармації Галичини I-ї половини ХХ ст.

Матеріали та методи дослідження. Методологічною основою досліджень був збір та аналіз інформації про ЛР, які застосовувалися галицькою фармацією наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. з лікувальною метою, на підставі аналізу доказової історіографії, найбільш наближеної у часовому та географічному вимірі до досліджуваного періоду, вільної від подальших авторських нашарувань. Предметом досліджень були австрійські, російські, польські фармакопейні видання^{5,10,12}, інформація, зафіксована у фахових виданнях про місцеві дикоростучі та культивовані ЛР, ліки та лікову сировину рослинного походження досліджуваного періоду. Застосовано методи: системний, історичний, інформаційного пошуку, бібліографічний, аналітичний, порівняльний.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз інформаційних джерел з історії фармації України засвідчує практичну відсутність будь-яких даних з лікознавства Західної України, зокрема, Галичини, останніх десятиліть входження її до складу Австро-Угорської монархії⁷. Одним із небагатьох достовірних джерел інформації про ліки цього періоду є *Pharmacopoea Austriaca, edito*

*octavia*¹² – 8-й випуск Австрійської фармакопеї (АФ) від 1906 року (рис. 1). Це фармакопейне видання було обов'язковим для керівництва на всіх територіях імперії, зокрема, в Галичині⁷.

Нами проаналізовано асортимент ЛР, регламентований АФ для потреб фармації підконтрольних територій. Встановлено, що фармакопейними було визнано 100 ботанічних назв ЛР, із них 42 ЛР мали «заморське» походження, як правило, Південно-Східну Азію, Південну та Центральну Америку, деякі – Північну Америку та Африканський континент. Серед них, рис, чай, цитрусові, прянощі: мигдаль, кориця, гвоздика, імбир, кардамон, розмарин, а також кора хінного дерева, камфора, рицина, сенна тощо. Ареалом поширення або культивування інших 59-ти ботанічних видів була Західна Україна. Очевидно, місцева рослинна сировина була доступнішою для фармацевтів, а ліки, відповідно, – для населення. Більшість із фармакопейних ЛР Австрії були традиційними для офіційної фітофармації європейських країн аналізованого періоду. Зокрема, 42 види «австрійських» ЛР були включені до пізніших радянських фармакопей та не визнавалися офіційними. До них належали такі ботанічні види, як: Дягель, Меліса, Пізньоцвіт осінній, Болиголов, Шафран посівний, Хвоц польовий, Мак польовий, Пролісок дволистий, Калина звичайна, Льон, Мак посівний та інші ЛР, які вважалися фармакопейними на території довоєнної Східної та Західної Галичини.

У збірнику фармацевтичних засобів *Manuale*¹¹ від 1922 року (рис. 2), в якому зібрані рецептури складних ліків, наведено застосування ЛР, які не мали власних фармакопейних статей АФ.

Із 280 фармакопейних статей (ФС) на складні лікові прописи, переважно з рослинними компонентами, найпоширенішими були настоянки – 37 ФС, екстракти різної консистенції (*fluida, mollia, tenua, sicca*) – 35 ФС, сиропи – 17 ФС, води (*Aguae, Aguae aromaticae*) – 16 прописів, рослинні збори – 11 ФС¹¹. Рослинні компоненти входили і до інших лікових форм (ЛФ). Встановлено, що в аптекарській практиці Галичини початку ХХ ст., крім згаданих, популярними були рослинні ліки в ЛФ для внутрішнього (*Mixturae, Infusa, Vina medicata, Solutiones, Pulveres, Pilulae, Granulae, Tabuletae*), зовнішнього (*Emplastra, Linimenta, Pastae*) застосування, ректальних і вагінальних мильців (*Suppositoria*)^{3,9}. Лікувальні бальзами зазвичай готува-

лись з ЛР не місцевого походження, зокрема, порошків, спиртів, мазей, пластирів тощо.

Результати нашого аналізу АФ засвідчили, що в асортименті аптекарів Галичини до Першої світової війни було близько 100 фармакопейних ЛР, з них 58% місцевого походження, які здавна застосовувались у народній фітотерапії. Природні умови, багатство та унікальність карпатської й підкарпатської флори, традиції народного ліцництва, віковий досвід збору, зберігання, переробки і застосування ЛР, без сумніву, створювали умови для забезпечення місцевої фармації якісною та дешевою рослинною сировиною (РС). Все вище наведене та практично відсутність місцевого хіміко-фармацевтичного виробництва, економічна недоступність імпортованих ліків, дають підстави стверджувати, що ЛР та ліки на їх основі визначали характер як фармацевтичної, так і медичної практики Галичини цього періоду.

Особливим етапом розвитку фармації Західної України та фітофармації Галичини, зокрема, був, на нашу думку, період між двома світовими війнами. Повоєнна зміна державних кордонів Східної Європи, входження Західної України до нового державного утворення – Жечпосполіта Польська (ЖП), яке виникло на уламках 3-х імперій із своїми історичними, соціальними, політичними, економічними особливостями, із різними культурними, відтак, – медичними та фармацевтичними традиціями, не могло не позначитись на фармацевтичній практиці. Західноукраїнські землі, які увійшли до складу ЖП, – Волинь, Галичина, частина Поділля, завжди перебували в єдиному культурному та інформаційному просторі, навіть у складі відмінних за багатьма ознаками Австро-Угорської та Російської імперій. Отже, на початку 20-х років минулого століття на цій території у складі ЖП водночас співіснували та доповнювали одні одних «російські» (Волинь) та «австрійські» (Галичина) фармацевтичні традиції, стандарти фармацевтичної та медичної практики. Офіційними регуляторами фармацевтичної діяльності в Галичині міжвоєнного періоду (до введення в дію у 1937 р. Фармакопеї Польської (ФП)¹⁰) (рис. 3.), були, очевидно, передвоєнне видання державної ФА¹², а пізніше і чинної на волинських землях Російської фармакопеї (РФ)⁵ (рис. 4).

На підставі аналізу доступних тогочасних інформаційних джерел нами проаналізовано асортимент місцевої РС, яка б могла використовуватись, у першу чергу, для аптечного приготування ліків у Галичині. Результати дослідження засвідчили, що загальний пере-

лік фармакопейних ЛР місцевого походження досягав 89 ботанічних видів, при цьому асортимент фармакопейних ЛР, внесених до РФ, був значно ширшим, ніж ФА (74 vs 59), проте, 42 ботанічні види ЛР були спільними для обох фармакопей. У РФ не фігурували 15 ЛР з ФА, а ФА – 30 фармакопейних ЛР, представлених у РФ^{5,12}. Отож, офіційна фармація Галичини у складі ЖП могла поповнитись такими відомими ЛР, як Калган, Ісландський мох, Лікоподій, Центурія, Касатник (ірис) німецький, Мята кучерява, Материнка, Бедринець, Хміль, Крушина звичайна, Малина, Смородина, Брусниця тощо. Таким чином, лише за фармакопейними переліками у фармацевтичній практиці Галичини могли використовуватися близько 90 ботанічних видів ЛР. У подальшому нами встановлено, що асортимент ЛР, які застосовувались фармацією Галичини міг бути набагато ширшим.

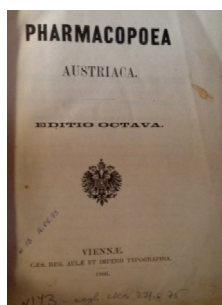

Рис. 1. Австрійська фармакопея, випуск VIII, 1906 р.¹².

Результати проведених нами досліджень показали, що асортимент застосовуваних у фармації ЛР переважно був ширшим, ніж фармакопейні переліки відповідних періодів за рахунок не внесених у фармакопеї ЛР із попередніх фармакопейних видань. Це спонукало нас до аналізу достовірної інформації щодо номенклатури РС, яка заготовлялася на території Галичини для потреб фармації.

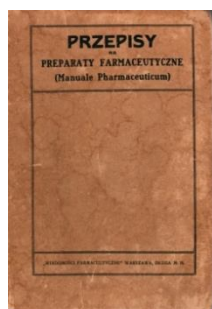

Рис. 2. Фармацевтичні рецептури (мануал фармацевтичний), 1922 р.¹¹.

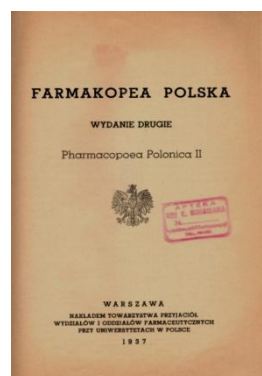

Рис. 3. Польська фармакопея, 1937 р.¹⁰.

Застосування ЛР на території Західної України має давню історію, а отже, досвід та традиції їх збирання, культивування, переробки і використання. Отож, заготівля РС вже в перші післявоєнні роки була доволі поширеною, про що свідчить асортимент заготівельних ЛР, видання довідкової літератури з питань культивування і заготівлі фармацевтичної РС^{4,8}. Зокрема, лише в системі української кооперації, згідно з заготівельними рекомендаціями, збір і переробка РС відповідної якості здійснювалися за 130-а позиціями, з них 29 – рекомендувалися для культивування. До цього переліку не було внесено ще 6 ЛР (*Anacyclus officinalis*, *Anisum sativum*, *Cnicus benedictus*, *Glycerhiza glabra*, *Malva rotundifolia*, *Rheum palmatum*), які рекомендувалися для вирощування на території ЖП, отже, – застосовувались у фармацевтичному виробництві. При цьому лише 56 видів (41,5%) із переліку заготівельних ЛР мали відповідні статті у ФА та РФ^{5,6,12}. Загалом, за результатами наших досліджень, враховуючи фармакопейні, заготівельні дикоростучі та культивовані ЛР, у фармацевтичній практиці Галичини в 20-х роках минулого століття могли застосовуватись щонайменше 170 ботанічних видів рослин місцевого походження^{4-6,8}.

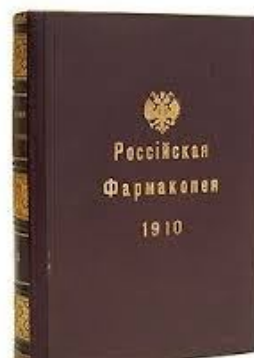

Рис. 4. Російська фармакопея, 1910 р.⁵

Такий широкий асортимент заготівельних ЛР, порівняно із переліком ЛР у ФА, свідчить, про збагачення галицької фітофармації традиціями аптекарювання колишньої «підросійської» Волині. Крім того, несприятливі економічні умови перших післявоєнних років та періоду становлення нової держави ЖП, на нашу думку, зумовили пошуки нових доступних ЛЗ, і першу чергу, на основі місцевої РС. Отож, серед заготівельних не фармакопейних рослин зустрічаємо городні (салера, гарбуз, диня, кукурудза, хміль, мак городній любисток, гірчиця біла) та лісові (суниця, чорниця, ожина) харчові рослини, плоди, бруньки, листя садових та лісових дерев і кущів (волоський горіх, вишня, городня рож, барбарис, бук, тополя, горобина, терен), рослини-паразити (омела дубова, гриб модриновий, споринь («чорне жито»). Офіційно заготовлялися і дикоростучі рослини, які широко застосовувались у народній медицині, зокрема: Деревій, Чистотіл, Безсмертник, Оман, Лопух, Пірій, Розторопша, Барвінок тощо. Серед 35 видів рослин, рекомендованих до вирощування^{4,8}, в чинних на той час на території ЖП фармакопей^{5,12}, не були представлені *Centaurea cyanus*, *Erythraea centaureum*, а такі ботанічні види, як *Adonis vernalis*, *Althaea officinalis*, *Coriandrum sativum*, *Matricaria chamomilla*, *Origanum vulgare*, *Thymus vulgaris*, мали ФС лише в одній із фармакопей. Слід зауважити, що всі із рекомендованих для культивування ЛР, за винятком *Centaurea cyanus*, в подальшому знайшли своє місце в державній ФП¹⁰. У фармацевтичному обігу ЛР використовувались як фармацевтична сировина, так і офіційні ЛЗ самостійно, які були компонентами складних лікових рецептур. Результати досліджень, які наведені у збірнику фармацевтичних препаратів *Manuale pharmaceuticum*, опублікованого *J. Podbielski* та *E. Kuczynski* у 1922 р. у Варшаві¹¹, засвідчили, що значне місце у фармацевтичній практиці на території ЖП у перші роки державності займали складні фармакопейні прописи із рослинними складниками.

Встановлено, що ФС на складні рецептури були створені на 280 прописів «австрійські» та 214 – на «російські» складні ліки. Ще 220 складних рецептур зазначені у німецькій фармакопей. Враховуючи, що деякі фармакопейні прописи одночасно фігурували в різних фармакопей, то число оригінальних фармакопейних прописів, які могли б застосовуватись на території ЖП, перевищувало 600. Ймовірно, що фармація Східної та Західної Галичини спочатку користувалася, пе-

реважно, «австрійською» наменклатурою складних лікових прописів. Давні тісні контакти населення «підавстрійської» та «підросійської» частин Західної України з об'єднанням «австрійської» Галичини та «російської» Волині в одній державі зумовили інтенсивний обмін інформацією, фаховим досвідом та технологічною рецептурою між цими регіонами. Отож, ліки з «нових» територій та РС, необхідна для їх виготовлення, могли доволі швидко з'явитися в Галичині.

Слід зауважити, що в ЖП ще тривалий час були у вжитку й інші фармацевтичні регулятори з довоєнного періоду: познанський та берлінський магістрали, «шпитальні фармакопей», російська Аптекарська такса тощо, куди були внесені частково фармакопейні й, переважно, інші рецептури. Наявність у межах однієї держави великої кількості ліків аптечного приготування (лише складних прописів понад 2 тис.), на нашу думку, значно ускладнювало державне регулювання аптечної діяльності та контролю за якістю фармацевтичних послуг. Це могло бути однією із засадничих причин створення та видання в 1937 р. загальнодержавної ФП, що було значним успіхом і вагомим підсумком розвитку фармації Польської держави. Національна фармація ЖП увібрала як власний історичний досвід аптекарювання, так і фармацевтичні традиції країн, до складу яких входили землі нової держави. Підтвердженням цьому може бути застосування ЛР наприкінці 30-х – початку 40-х рр. ХХ ст.

Проведений нами аналіз ФП¹⁰ засвідчив, що серед 116 фармакопейних ЛР 85 видів можна віднести до дикоростучих та культивованих у Галичині, ще 31 – привезена РС. До введення в дію ФП 67 ботанічних видів із переліку ЛР місцевого походження вважалися фармакопейними (28 видів зустрічаються лише в ФА, 38 – в РФ). Додатково до переліку фармакопейних було включено 18 ЛР (22,0%), 7 із яких (*Bellis perennis*, *Erythraea centaureum*, *Herniaria glabra*, *Polygala vulgaris*, *Potentilla tormentilla*, *Pyrethrum roseum*, *Thymus vulgaris*), рекомендувалися українською кооперацією в якості заготівельної фармацевтичної сировини ще в 1924 р. Всього ж із 130 видів рослин, рекомендованих на початку 20-х рр. в Галичині в якості лікової РС до ФП потрапили 59 ЛР (69,4% фармакопейного переліку ЛР). Загалом, серед досліджених нами ЛР, які заготовлялися українською кооперацією в Галичині, на 66 видів (50,8%) існували ФС в чинних на цій території фармакопей (ФА, РФ, ФП)^{5,6,10,12}. Інші із заготівельних ЛР – *Anetum graveolens*, *Berberis*

vulgaris, *Bidenus tripartite*, *Calendula officinalis*, *Centaurea cyani*, *Chelidonium maius*, *Helichrysum arenarium*, *Rhamnus catartica*, *Sorbus aucuparia*, *Trifolium fibrini*, *Viola odorata*, *Zea Mais* були представлені у пізніших радянських фармакопеях². Характерно, що серед 18 ЛР, які додатково введені до ФП зокрема, як Філінник звичайний, Мальва лісова, ріпак, гірчиця зустрічаються серед ЛР, рекомендованих Юрієм Липою¹ для «польової» та «домашньої» фітотерапії періоду визвольних змагань на теренах Західної України в 40-х рр. У цій праці автором рекомендується до застосування 130 видів ЛР, із них на 56 ботанічних видів були ФС в ФП, ще на 6 – в ФА та РФ^{1,10,12}.

Основними ЛФ для ліків рослинного походження, згідно ФП, були рослини, їх суміші (збори) та їх сировина: квіти, суцвіття, листки, плоди, насіння, корені, кореневища, а також ЛФ з РС: настої, настоянки, екстракти, мікстури, сиропи, пілюлі; складні лікові прописи у вигляді мазей, лініментів, емульсій, рідше – краплі, капсули, галярети, повидла, присипки. Окремі ФС відведені лікувальним та ароматичним водам (*Aqua Amygdalae*, *Aqua Cakariae*, *Aqua Cinatomi*, *Aqua Fobiculii*, *Aqua mente piperite*, *Aqua Rosae*), лікувальним винам, рослинним бальзамам та олійкам. Ці ж, переважно, ЛФ та рослинні

субстанції знаходимо в історичному минулому вітчизняної фармації^{3,9,10}. Підсумовуючи наведене, можна вважати, що ФП була створена на основі РФ з врахуванням австрійських фармацевтичних традицій та народної фітофармації.

Результати проведених досліджень засвідчують, що фітофармація, очевидно й фітотерапія, займали провідне місце в аптекарській та медичній практиці Галичини I-ї половини ХХ ст. Після Першої світової війни та входження західноукраїнських земель до складу новоутвореної Польської держави поштовхом у розвитку фармації Західної України стало поширення фармацевтичної практики та фахової інформації з територій, донедавна приналежних до Російської та Німецької імперій. Геополітичні та економічні особливості досліджуваного періоду, давні традиції народної та офіційної фітофармації, досвід заготівлі, культивування ЛР Галичини зумовили виготовлення і застосування ліків у різноманітних ЛФ на основі місцевої РС. Безперечно, що галицький досвід фітофармації та фітотерапії 20-х – 30-х років минулого століття був врахований при створенні національного видання, яке регулювало фармацевтичну діяльність ЖП – другого, а фактично – першого державного, видання ФП.

Висновки:

1. Результати проведених нами досліджень засвідчили, що фітофармація була вагомою складовою фармацевтичної та медичної практики Галичини I-ї половини ХХ ст., базувалася на давньому історичному досвіді народної медицини, європейських та місцевих традиціях зільництва, аптекарювання, наукових знаннях щодо лікової сировини, виготовлення, реалізації та застосування ліків рослинного походження.
2. Входження земель колишніх німецької, австрійської та російської імперій у спільний інформаційний простір Польської держави сприяло взаємозбагаченню та розвитку фармації, зокрема, фітофармації Галичини, що зумовило узагальнення наукових знань і фармацевтичної практики, як підсумок – створення національної фармакопеї.

Література:

1. Липа Ю. Ліки під ногами / Ю. Липа. – Київ-Львів, Українське видавництво, 1943. – 113 с.
2. Макух Х.І. Державне регулювання застосування лікарських рослин в офіційній фітофармації України другої половини ХХ століття / Х.І. Макух, А.Л. Федущак // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2010. – №3-4. – С. 173-179.
3. Макух Х.І. Історія лікодознавства: лікарські форми, еволюція їх технології та термінології / Х.І. Макух, Р.А. Чайківський, А.Б. Зіменковський // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2010. – №3-4. – С. 108-117.
4. Панич Т. Лічнічі рослини. Підручник для збирачів, з відбитками і народними назвами рослин / Т. Панич. – Львів, Друкарня оо. Василіян, у Жовтві, 1924. – 132 с.
5. Российская Фармакопея. 6 издание СПб.: Изд. Риккера К.Л., 1910. – 591 с.
6. Сало В.М. Растительные лекарственные средства отечественных фармакопей на латинском языке / В.М. Сало, И.Р. Киличуцкая // Фармація. – 1987. – № 5. – С.75-78.

7. Федущак А.Л. З історії лікознавства України: шлях до першої національної фармакопеї / А.Л. Федущак // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2011. – № 1-2. – С.146-155.
8. Biegansnski J. Hodowla ziol aptekarskich. Popularny opis uprawy wazniejszych roslin leczniczych / J. Biegansnski. – Warszawa: Długa, 1921. – 84 s.
9. Czasopismo galicckiego towarzystwa aptekarskiego. Lwów, 1904 p. TREŚĆ Numeru 5-go Czasopisma.
10. Farmakopea Polska. Wydanie 2. Pharmacopoea Polnica II. – Warszawa: Drukarnia Wzorowa. 1937. – 1100 s.
11. Pharmacopoea Austriaca, edito octavia. – Vienna Ces. Reg. Aule et Imperii typographia., 1906. – 788 s.
12. Podbielski J. Manuale pharmaceuticum. Przepisy na preparaty farmaceutyczne. (Manuale pharmaceuticum) / J. Podbielski, E. Kuczynski. – Warszawa: Wiadomosci Farmaceutyczne, 1922. – 267 s.

УДК: 615.322:582](091)(477.8)

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФИТОФАРМАЦИИ ГАЛИЧИНЫ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

К.И. Макух, А.Л. Федущак, Я.Р. Мельник, А.В. Лескова

Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, Кафедра клинической фармации, фармакотерапии и медицинской стандартизации, г. Львов, Украина

Резюме: Определены основные проблемы развития фитотерапии Галичины I-й половины XX века. Проведен сбор и анализ информации о лекарственных растениях, которые применялись в лечебных целях, на основании анализа доказательных исторических источников. В целом, по результатам проведенных исследований, учитывая фармакопейные, заготовительные дикорастущие и культивируемые лекарственные растения, в фармацевтической практике Галиции в 20-х годах прошлого века могли применяться по меньшей мере 170 ботанических видов растений местного происхождения. Ассортимент применяемых в фармации лекарственных растений преимущественно был шире, чем фармакопейные перечни соответствующих периодов за счет не внесенных в фармакопеи лекарственных растений из предыдущих фармакопейных изданий.

Ключевые слова: лекарственные растения, фармакопея, история фитотерапии, лекарственные формы.

UDC 615.322:582](091)(477.8)

HISTORICAL ASPECTS OF PHYTOPHARMACY IN GALICIA THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

K.I. Makukh, A.L. Fedushchak, Ya.R. Melnik, A.V. Leskova

Danylo Haltsky Lviv National Medical University, Department of Clinical Pharmacy, Pharmacotherapy and Medical Standardization, Lviv, Ukraine

Summary: The article outlines the main problems of phytopharmacy development in Galicia in the first half of the XX century. The acquisition and analysis of information on medicinal plants used for treatment was fulfilled on the basis of evidence-based historical sources. In general, according to the analysis data, including those represented in pharmacopoeia purveyed wild and cultivated medicinal plants in 20s of the last century not less than 170 of botanic kinds of local plants were used in pharmaceutical practice of Galicia. The assortment of medicinal plants which were used in pharmacy was usually wider than pharmacopoeia lists of appropriate periods for the account of not listed medicinal plants from the previous pharmacopoeia issues.

Keywords: medicinal plants, pharmacopoeia, history of phytopharmacy, the medicines forms.

Надійшла до редакції 23.11.2013 р.